

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СВІТОСПРИЙНЯТТЯ ЯК КОМПОНЕНТУ ГОТОВНОСТІ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглядаються можливості підвищення професійної компетентності вчителя іноземних мов шляхом покращення обізнаності та підготовки до процесу міжкультурної комунікації на засадах толерантного світосприйняття.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, толерантність, стереотипи, культурограма.

Глобалізація сучасного світу змінює не тільки статус іноземної мови в суспільстві, але і функції викладача іноземних мов у вищому навчальному закладі. У зв'язку з цим особливо актуалізується проблема професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов, який не тільки зобов'язаний професійно володіти іноземною мовою, але й повинен бути готовим до міжкультурного спілкування. Міжкультурна комунікація та процес підготовки до нього піднімають актуальну проблему сьогодення: проблему взаєморозуміння, що передбачає лише нормальні цивілізовані стосунки між представниками різних культур, усвідомлення того, що світ багатомірний, а отже, і погляди на цей світ можуть бути різними.

Існуючи в різних культурних просторах, люди сформували певні правила поведінки, ставлення до дійсності, стереотипів, що може зашкодити міжкультурному взаєморозумінню, провокуючи культурний шок і навіть міжкультурний конфлікт. Конфліктам можна запобігти, якщо ми будемо чітко знати культурні особливості партнерів по міжкультурному спілкуванню і сприймати їх з повагою і толерантністю.

У зв'язку з цим особливо актуалізується проблема професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови, який повинен культивувати в собі готовність до міжкультурного спілкування на засадах толерантності. Натомість у чинних типових програмах [6] і підручниках для педагогічних університетів спрямування на оволодіння студентами іноземною мовою як засобом толерантного міжкультурного спілкування чітко не визначається.

Питанням інтеграції компонентів культури у процес навчання іноземної мови присвячені праці Н. М. Бібік, С. Л. Бобир, Н. Ф. Бориско, В. О. Калініна, Т. М. Колодько, Ю. Б. Кузьменкової, Ю. І. Пасова, О. Б. Тарнопольського, С. Г. Тер-Мінасової, Г. Д. Томахіна та ін. Проблемами соціокультурної освіти та виховання займалися Є. Н. Воробйова, В. В. Сафонова, В. Т. Топалова та інші. Базові характеристики толерантності як соціокультурного феномена досліджуються в контексті різних сфер наукового знання. Розробкою проблеми формування толерантної свідомості займаються А. Г. Асмолов, В. В. Беляєва, Є. В. Головинська, І. Ф. Дев'ятова, Н. В. Янкіна та ін.

Незважаючи на теоретичну і практичну значимість перерахованих досліджень, проблема цілеспрямованої підготовки до процесу міжкультурного спілкування та виховання толерантності у майбутніх учителів іноземних мов вимагає додаткового вивчення.

Поряд зі стихійними чинниками, зумовленими особливостями політичного, економічного та духовного розвитку українського суспільства, студент має підпадати під спеціально організований вплив, спрямований на формування толерантності у взаємодії з представниками інших культур в процесі міжкультурної комунікації.

Поняття "толерантність" є міжнародно визнаним терміном, який був визначений ЮНЕСКО в 1995 році як: повага, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження і прояву людської індивідуальності; відмова від догматизму, від абсолютизації істини і затвердження норм, встановлених у міжнародно-правових актах в галузі прав людини [2, с. 177].

Толерантність не є тотожним поняттю терпимість, оскільки терпимість означає поблажливість, смирення, поступку, а толерантність – це повага до чужої думки, до чужих переконань, звичаїв, вірувань. На думку Є. В. Головинської, толерантність – це не поступка, поблажливість, а активне ставлення, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини [1]. Міжкультурна толерантність проявляється в толерантності у спілкуванні з людьми іншої культурної приналежності та в прагненні досягти поваги, розуміння, згоди різних інтересів і точок зору без застосування тиску, це взаємне усвідомлення культурних особливостей один одного і відмова від упереджених стереотипних оцінок і вчинків. Особливої уваги заслуговує принцип добровільності визнання суб'єктами один одного в якості учасників рівноправної взаємодії [1].

Міжкультурна толерантність є одним з основних факторів розвитку особистості майбутнього вчителя іноземних мов та передбачає оволодіння рідною культурою, що є обов'язковою умовою інтеграції в інше культурне середовище; формування уявлень про культуру народу, мову якого вивчають; виховання позитивного, толерантного ставлення до культурних відмінностей представників обох культур; розвиток умінь і вдосконалення навичок ефективної міжкультурної комунікації в процесі вивчення мови і культури; виховання розуміння і поваги до представників іншої культури.

Вчитель іноземної мови повинен володіти певними характеристиками: бути гуманною людиною, тобто вірити в перемогу добра над злом; вміти рефлексувати, осмислювати особистісні відносини, розуміючи плюси і мінуси процесу комунікації і порівнювати його з толерантним світоглядом; бути

відповідальним за свої рішення та їх реалізацію; бути мобільним і гнучким, коригувати відносини в залежності від умов і обставин; мати здатність спостерігати за іншими людьми і емпатувати, тобто ставити себе на місце іншої людини, розуміти її вчинки і хід думок [9, с. 86].

Для емпатійної поведінки характерне так зване платинове правило: "роби з партнерами по міжкультурному спілкуванню так, як би вони вчинили відносно себе". Це правило суперечить давно відомому: "поводься з іншими так, як ти б хотів, що б чинили з тобою" [9, с. 86]. Тобто орієнтуватися в ході комунікації потрібно не на свої особливості, а на чужі. Емпатія втілюється в мовленні в підтримуючі фрази, вибір лексики з позитивною семантикою, невикористання категоричних, оцінювальних суджень, чого і необхідно цілеспрямовано навчати майбутнього викладача іноземної мови. У контексті навчання міжкультурної комунікації толерантність означає повагу до інших культур, розуміння комунікативної поведінки, самовираження, образу думок і вчинків партнерів по міжкультурному спілкуванню.

Особливої актуальності ідея толерантності набуває в період докорінних суспільних перетворень, загострення міжнаціональних і міжрелігійних конфліктів, утвердження гуманних взаємовідносин між людьми й державами – характерні риси сучасності, що спричинюють значний інтерес до визначення сутності цього поняття, адже міжкультурна комунікація як взаємодія різних етнокультурних представників у процесі обміну інформацією визначається "культурною перехрест'ю" [5], пошуком оптимальних шляхів реалізації власних інтенцій у процесі міжкультурного спілкування. Інформація має бути не тільки зрозумілою, а й однозначною і адекватно декодованою.

Західні вчені розглядають культуру як надзвичайно складний комп'ютер, у якому закладена цілісна система опрацювання інформації, в якій є такі поняття, як традиції, звичаї, норми поведінки і т. д. При цьому представники однієї культури не тільки мають доступ до однієї бази інформаційного простору, а й мають дуже схожі методи отримання, кодування і збереження матеріалу. Цей процес є майже несвідомим. Тому Ю. Б. Кузьменкова [5] наголошує на тому, що у кожній нації є свій "культурний комп'ютер", і механічне перенесення "культурної програми" одного комп'ютера на інший обов'язково призведе до непорозуміння. Національний стиль процесу комунікації базується на національних цінностях, прийнятих народом поглядах, що передаються від покоління до покоління. Для досягнення ефективного міжкультурного спілкування культурний компонент, що визначається рідною культурою, не може бути проігнорованим, адже це може призвести до міжкультурного непорозуміння. С. Г. Тер-Мінасова зазначає, що ми всі підсвідомо впевнені, що тільки наша культура є правильною і нормальною [8, с. 49]. Тому вивчаючи іноземну мову, необхідно знайомити студентів з культуровідповідними нормами поведінки, що включають норми національного стилю поведінки.

Моделі комунікативної поведінки та їх інтерпретація залежать від уявлень про принципи організації комунікації. Коректність мовленнєвої поведінки відбувається за рахунок грамотного мовлення і врахування особливостей менталітету носіїв мови [4, с. 145]. У процесі міжкультурного спілкування нерідко відбувається перенесення соціокультурних норм рідної мови на іноземну, що призводить до формування негативних стереотипів про представників іншомовного світу (*росіяни – алкоголіки, англійці – сноби, американці – невиховані*). Спілкуючись з представниками іншої культури, люди спираються на стереотипи. Ось визначення з Oxford English Dictionary: "A stereotype is a fixed idea or image that many people have of a particular type of person or thing, but which is often not true in reality [11]". Стереотип має допомагати нам взаємодіяти з іншими людьми. Однак, іноді стереотипи призводять до упередженої поведінки. Так, національні стереотипи [7] можуть бути корисними або шкідливими в залежності від того, як ми їх використовуємо. Ефективні стереотипи дозволяють людям розуміти і діяти відповідним чином у нових ситуаціях щоб уникнути культурного шоку.

Таким чином, досконалого володіння іноземною мовою не достатньо для побудови "proper dialogue" та "exchange of thought". Для того щоб чітко зрозуміти, чим відрізняється модель спілкування українців від британської та американської, необхідно розширяти фонові знання за допомогою культурограм, що допомагають скласти поверхнєве уявлення про культурні особливості країни. Зазвичай, культурограми мають такі підзаголовки: background (land and climate, history), the people (population, language, religion, general attitudes, personal appearance), customs (greetings, gestures, visiting, eating), lifestyle (family, dating, marriage, diet, recreation, holidays, commerce) and society (government, economy, education, health, transport, communication). Ю. Б. Кузьменкова пропонує перегрупувати культурограми і ввести ще два нових розділи "social interaction" і "communication", що дасть змогу змістити акценти саме на найменш вивчені нюанси комунікативної взаємодії [6], адже ефективність формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови в умовах іншомовної соціокультурної освіти може бути досягнута, якщо цей процес побудувати на основі розробки й реалізації науково-обґрунтованої моделі "діалог культур" [3].

Таким чином, підвищення якості професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови вимагає цілеспрямованого навчання студентів розуміти й аналізувати культуру іншого народу, його внутрішній світ і психологію, духовні цінності та ін. Обізнаність з особливостями міжкультурного спілкування є невід'ємною рисою сучасного вчителя іноземних мов [11, с. 37]. Метою занять з практики іноземної мови повинна бути не лише мовна підготовка, але і розкриття основ міжкультурної комунікації, розвиток культурної сприйнятливості, здатності до правильної інтерпретації конкретних проявів комунікативної поведінки в різних культурах, зміна установок і оцінок, тобто формування толерантності, здатності визнавати альтернативні цінності і моделі поведінки. Міжкультурна толерантність як моральна якість особистості, що передбачає повагу і терпимість до інших точок зору і думок представників іншої культури, повинна бути соціальною нормою у поведінці вчителя іноземної мови, що забезпечить стійкість до конфліктів і суперечок у міжкультурному спілкуванні. Виховання цієї моральної якості має спиратись на

конкретну стратегію, яка відповідала б потребам і завданням, що висуваються до особистості майбутнього вчителя іноземних мов. Навчаючи майбутніх учителів іноземної мови міжкультурного спілкування на цих засадах, ми підтримуємо культуру відкритості, мирної взаємодії і цивілізованості в усьому світі. Аналізуючи культурну спадщину нашого народу, що ґрунтується на кордоцентризмі, можна стверджувати, що толерантність у міжкультурному спілкуванні у сприйнятті українця має співвідноситися з поняттям поваги й любові до себе і представників іншої культури.

Використані джерела

1. Головинская Е. В. Воспитание толерантности подростков в процессе межкультурного общения: На примере ассоциированных школ ЮНЕСКО : дисс. ... канд. пед. наук. – Санкт-Петербург, 2005. – 227 с.
2. Декларація принципів толерантності // Педагогіка толерантності. – 1999. – № 3-4. – С. 175–179.
3. Калінін В. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. О. Калінін. – Житомир, 2005. – 20 с.
4. Колодько Т. М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Т. М. Колодько. – К., 2005. – 20 с.
5. Красковська О. Л. Врахування лінгвістичних особливостей ввічливості в процесі навчання старшокласників загальноосвітніх шкіл англійської мови // Вісник ЧДПУ. Випуск 48. Серія: педагогічні науки: Збірник. – Чернігів : ЧДПУ, 2007. – № 48. – С. 144–149.
6. Кузьменковы Ю. и А. Английский язык для международного общения. – М. : Издательство Московского университета, 2013. – 276 с.
7. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання) : Проект / С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей та ін. – Вінниця : "Нова Книга", 2001. – 247 с.
8. Свитенок Н. В. Подготовка будущих учителей иностранного языка к межкультурной коммуникации средствами информационных технологий // Актуальные вопросы германской филологии и методики преподавания иностранных языков : материалы XVII Республиканской научно-практической конференции в 2 ч. Ч. 2, Брест, 21–22 февраля 2013 г. / Брест. гос. ун-т имени А. С. Пушкина – 2013. – С. 107–109.
9. Тер-Минасова С. Г. Война и мир языков и культур: вопросы теории и практики. – М. : АСТ: Астрель: Хранитель, 2007. – 286 с.
10. Янкина Н. В. Межкультурная толерантность как компонент межкультурной коммуникации // Вестник ОГУ № 1. – Январь 2006. – Том 1. – Гуманитарные науки. – С. 82–88.
11. Bobyr S. L. Cross Cultural Communication Awareness as a Must of Contemporary Foreign Language Teachers // Вісник ЧНПУ. Випуск 111. Серія: педагогічні науки: Збірник. – Чернігів : ЧНПУ, 2013. – С. 34–37.
12. Oxford Advanced Learner's Dictionary. The 6th edition. (2001).

Осадчая Н. В.

ФОРМИРОВАНИЕ ТОЛЕРАНТНОГО МИРОВОСПРИЯТИЯ КАК КОМПОНЕНТА ГОТОВНОСТИ К МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

В статье рассматриваются возможности повышения профессиональной компетентности учителя иностранных языков путем улучшения осведомленности и подготовки к процессу межкультурной коммуникации на основе толерантного мировосприятия.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, толерантность, стереотипы, культуурограмма.

Osadcha N. V.

FORMATION OF TOLERANT ATTITUDE AS A COMPONENT OF READINESS FOR CROSS-CULTURAL COMMUNICATION OF PROSPECTIVE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

The author analyzes the ways of improving prospective teacher's professional competence by means of developing cultural awareness and preparation for cross-cultural communication on the basis of tolerant attitude.

Key words: cross-cultural communication, tolerance, stereotypes, a culturegram.

Стаття надійшла до редакції 06.08.14